

PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE

PRAGUE SOCIAL SCIENCE STUDIES

ROZŠIŘOVÁNÍ KONCEPTU BEZPEČNOSTI

2006

Libor Stejskal

Veřejná politika a prognostika PPF - 021

ROZVOJ ČESKÉ SPOLEČNOSTI V EU
VÝZVY A RIZIKA

Fakulta sociálních věd UK / Faculty of Social Sciences, Charles University

Filozofická fakulta UK / Faculty of Arts, Charles University

Text prošel recenzním řízením.

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021620841
Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

Copyright © Libor Stejskal 2006

ISSN 1801-5999

Rozšiřování konceptu bezpečnosti

LIBOR STEJSKAL, FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD UNIVERZITY KARLOVY

Abstract

The extended concept of security is not a single, clearly defined theoretical model, but rather a mode of thinking, stemming from several basic principles and accents. During the Cold War the dominant concept of security was that which interprets security as a military and political issue concerning primarily the state. In the subsequent period the concept was extended to include new aspects (economic, environmental, social), but above all to broaden the range of those whose security is being considered. Various international and supra-national institutions, but also actors from within and outside state borders entered the field that had previously been an exclusive domain of the nation state. The term “actors” can refer to the society as a whole, various communities defined by ethnicity or religion, social groups, businesses and organisations, or people as individuals. One can thus speak of national, social, individual, economic and environmental security, and also of human security. There are disputes as to the degree of intensity that makes any threat a “security threat”. To answer that question, we could say that security concerns “existential” threats, i.e. those aimed at the vital core or essence of the given object or phenomenon. The theory of “securitisation” sees security as a construct, which is anchored both socially and in language, i.e. as a special discourse. On this basis it then offers a method for analysing security problems and actors. The extended concept of security offers new insights, but its application in the actual formation of security policy has so far been limited and requires caution and careful consideration.

Keywords: Security, extended concept of security, securitization

KONTAKT NA AUTORA A PODĚKOVÁNÍ

PhDr. Libor Stejskal
Středisko bezpečnostní politiky
Centrum pro sociální a ekonomické strategie
Fakulta sociálních věd UK
stejskli@fsv.cuni.cz

Rozšiřování konceptu bezpečnosti

ÚVOD

Překotný vývoj bezpečnostní situace má v posledních letech odezvu nejen v nových opatřeních praktické bezpečnostní politiky, ale mění i způsob, jakým odborníci, vědci a politici o bezpečnosti přemýšlejí a jakou optikou na bezpečnostní problémy nahlíží.

Pod pojmem „rozšířené“ či „široké“ bezpečnosti nelze vidět jedinou ucelenou teorii či model, neexistuje ani jeho definice. Jde spíše o několik základních principů a především způsob myšlení a postupného hledání odpovědí na otázky, které se vynořily po dlouhých desetiletích relativně ustáleného nahlížení na problematiku bezpečnosti. Neexistuje žádný závazný výklad tohoto „rozšiřování“; naopak, jednotliví autoři kladou důraz na různé aspekty, různé dimenze, různé principy. Nemáme-li obecnou definici, nelze přirozeně ani vymezit okruh autorů a přístupů, které by tvořily jakousi „školu“ či „proud“ rozšířeného pojetí bezpečnosti.

Pokud se hovoří o širším či užším pojetí bezpečnosti, pohybuje se na poli reflexe; jedná se primárně o nástroje a kritéria k uchopení a popisu reálných jevů. Často bývá bezpečnost pojímána substantivně, jako určitá oblast činnosti či života, která má vlastní obsah. Zcela oprávněné je však i vnímání bezpečnosti jako vlastnosti, jako určitého znaku, jako kritéria bez předem pevně vymezeného specifického obsahu. Vždyť v kategorii bezpečnosti a nebezpečnosti lze uvažovat téměř o čemkoli.

„Bezpečnost“ bychom tedy přinejmenším neměli brát jako jakousi „objektivní“ či „tvrdou“ realitu. Vyjdeme-li z přirozeného jazyka, je bezpečnost především kategorií k popisu a hodnocení jevů ve světě kolem nás.

Tato studie chce představit některé základní „osy“, směry a principy rozšiřování jejího konceptu, rozhodně však ne vyčerpávajícím způsobem. Především chce nabídnout úvodní vhled pro snazší orientaci v tématu, jež se v české odborné debatě i literatuře objevuje zatím jen sporadicky, natož aby zjevně ovlivnilo praktickou bezpečnostní politiku.

ROZŠIŘOVÁNÍ, JEHO ROVINY A SMĚRY

V dobách studené války bylo slovo bezpečnost chápáno především ve svém vojenském a politickém významu; týkalo se hrozeb plynoucích z možného válečného konfliktu mezi státy, konkrétně mezi bloky států. Postupně, a zvláště po skončení studené války, se ukázalo, že tento úzký, mezinárodně-politický význam nestačí. Změnila se jak reálná bezpečnostní situace a zdroje ohrožení, tak vnímání samotného slova bezpečnost. Respektive se začíná naslouchat jinému vnímání. Pokud se zeptáme obyčejných lidí, co pro ně bezpečnost znamená, odpoví, že je to bezpečí a ochrana před přepadením či okradením (tedy kriminalitou), před ztrátou zaměstnání, před nemocí či úrazem.

Pojem bezpečnosti, tradičně spojovaný s mezinárodními vztahy a s vojenstvím na jedné straně (vnější bezpečnost) a na druhé straně s ochranou státu před nepořádkem a rozkladnými živly (vnitřní bezpečnost), byl navíc vždy spojen s mocí, prostředky ovládnutí a donucování, čili s monopolem státu na použití ozbrojené síly a násilí. K samotnému „rozšiřování“ bezpečnosti dochází především v těchto aspektech (byť existují i další):

- „Bezpečnost koho, čeho“ – kdo všechno může být referenčním objektem, neboli tím, o čí bezpečnost se jedná.
- „Bezpečnost kde a jak“ – v jakých sektorech, dimenzích či oblastech (nikoli v zeměpisném smyslu) nacházíme bezpečnostní problémy, jakého typu a charakteru mohou být hrozby.
- „Bezpečnost vůči čemu“ – jaký obsah a míra intenzity jsou nutné, abychom problémy či hrozby začali považovat za hrozby bezpečnostní.

Jak napovídá sám výraz, rozšířené pojetí bezpečnosti se vyznačuje právě procesem rozšiřování, a tudíž lze najít řadu různě „širokých“ konceptů. Na úvod stačí letmo představit kategorie, běžně používané v základní odborné literatuře.¹

Dosud privilegovaným referenčním objektem – tedy tím, o čí bezpečnost se jedná – byl stát. Postupně se jím však stávají také nejrůznější subjekty jak na vyšší úrovni (nadmárodní organizace, ale v určité perspektivě i ekonomický systém či životní prostředí), tak na nižší úrovni. Jedná se o skupiny, společenství, menšiny, kolektivy a organizace různého druhu. Do postavení referenčního objektu bezpečnosti se však dostali především samotní lidé, jako osoby, jako konkrétní jednotlivci. Podle referenčních objektů se nejčastěji hovoří o kolektivní bezpečnosti (vztahením ke společenství či aliancím států – „collective security“), národní bezpečnosti (vztahením ke státu – „national security“), společenské bezpečnosti (vztahením ke společenství – „societal security“) a lidské bezpečnosti (vztahením k lidem jako jednotlivcům – „human security“).

Další kategorií, kterou se rozšiřuje bezpečnost a jež slouží k jejímu uchopení, jsou funkčně vymezené oblasti, kde dochází ke vzniku jevů relevantních z bezpečnostního hlediska (především hrozeb), respektive kam zasahuje

¹ Buzan, B. 1997; Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998; Møller, B. 2000a; Møller, B. 2000b; Rothschild, E. 1995.

bezpečnostní problematika. Můžeme je nazvat sektory či dimenzemi. Často se také hovoří o širší či rozšířené bezpečnostní agendě („wider security agenda“). V tradičním vnímání je bezpečnost především věcí politiky a vojenství. Kromě těchto sektorů má výraznou bezpečnostní dimenzi také ekonomika a významnými oblastmi bezpečnostní agendy se stala také oblast environmentální (životní prostředí) a společenská („societal“).² Spíše z jazykových než věcných důvodů lze bezpečnost rozlišovat na vojenskou, politickou, ekonomickou, environmentální a společenskou.

Následující kapitola vychází především ze statí Bjørna Møllera a Barryho Buzana (Buzan, B. 1997; Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998; Møller, B. 2000a, Møller, B. 2000b). S výjimkou nutných případů na ně nebude zvlášť odkazováno.

REFERENČNÍ OBJEKTY

Jakékoli uvažování v kategoriích „bezpečí“ a „nebezpečí“ je možné jedině ve vztahu k nějakému subjektu. Neexistuje žádné bezpečí či nebezpečí samo o sobě, vždy pouze od někoho či pro někoho. Dosud byly zmiňovány převážně tři úrovně bezpečnosti: států, skupin či společenství a lidí jako individuů.

Tradiční a dosud převládající přístup se zabývá bezpečností státu (ať už národního či teritoriálního), neboli národní bezpečností. V každém konkrétním případě je namísto otázky, co myslíme, když se řekne „bezpečnost České republiky“ – zda bezpečnost státu jako celku, se všemi jeho občany, anebo spíš státního aparátu, tedy jeho orgánů, institucí a symbolů.

Pokud je předmětem ochrany skutečně „stát“ sám o sobě, v užším smyslu slova, může snadno dojít k dramatickému protikladu mezi bezpečností státu a bezpečím jeho občanů. Historie nabízí nepřehlednou řadu příkladů, kdy se obrana suverenity státu jen velmi nepřesvědčivě kryje s obranou a ochranou životů a zájmů jeho občanů. Na druhou stranu platí, že i když si obrana státu někdy vyžádá životy více lidí než při kapitulaci, anebo smrt těch, kteří by jinak nezemřeli, *sub specie aeternitatis* se přesto může jednat o mnohem lepší a bezpečnější řešení pro dané společenství.

Potenciální napětí až konflikt mezi státostředně pojatou národní bezpečností a bezpečností lidí – zvláště v případě států národnostně či nábožensky rozdělených či ovládaných zločinnými režimy – je od 90. let 20. století předmětem intenzivní pozornosti.³

Ani v rámci jednoho přístupu – např. „human security“ – nelze s referenčními objekty zacházet mechanicky. Z hlediska individuální bezpečnosti se může držení střelné zbraně zdát dobrým způsobem ochrany proti násilí. Logická aplikace tohoto bezpečnostního opatření všemi ostatními referenčními objekty však nutně má

² Lze přeložit i jako „společnostní“.

³ Human Development Report 1994; Our Global Neighbourhood. 1995.

„strukturální“ dopad – a je zřejmé, jak se změní bezpečnostní situace všech.

Nové referenční objekty se nacházejí na úrovních pod státem, nad ním i paralelně s ním,⁴ množství a klasifikace těchto objektů je však věcí arbitrárního rozhodnutí.⁵ Žádný ustálený výčet neexistuje. Jako užitečný nástroj lze přesto uvést analytické schéma, které identifikuje pět obecných rovin, na nichž se nacházejí všechny referenční objekty:⁶

- Globální mezinárodní systémy: Nejširší konglomeráty vzájemně závislých aktérů a jejich vztahů; příkladem je OSN, ale nemusí se nutně jednat o organizace. Řadit sem lze např. globální ekonomický systém, ale také biosféru čili planetární ekosystém.
- Mezinárodní subsystémy: Seskupení jednotek, která se intenzitou vazeb liší od okolí. Obvykle jsou teritoriálně vázané. Příkladem budiž NATO, OECD nebo Africká unie.
- Jednotky: Tradičně se jedná o státy. Autonomními jednotkami se však dávno staly také velké firmy a korporace, jejichž podnikání není nijak vázáno na systém států a jejich hranic. Totéž platí o nevládních organizacích, jako např. Greenpeace. Zajímavá je pozice Evropské unie: jako „nejzvláštnější politický experiment v dějinách“⁷ se z původního subsystému v některých ohledech proměňuje v klasickou jednotku.
- Podjednotky: Organizované skupiny jednotlivců, působící uvnitř jednotek. Může se jednat o různé aparáty, lobbistické skupiny, politické strany, apod.
- Jednotlivci: Lidé jako osoby ve vlastním smyslu slova, tedy „o sobě“, nikoli jako skupina či obyvatelstvo.

Tato typologie vychází z mezinárodních vztahů. Nejlépe se hodí na zařazení institucí, resp. organizací. Těžko však pokrývá jevy mimo oblast politicky definovaných, formalizovaných a institucionalizovaných entit. Kam řadit sítě? Síťové struktury, považované za charakteristickou organizační formu současnosti, přece mohou prostupovat najednou téměř všechny uvedené roviny.

RELATIVIZACE VOJENSKY POJÍMANÉ NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Logika rozšiřování konceptu bezpečnosti je zřejmá především v reálných dějinných souvislostech, a proto na ně alespoň poukážeme. Představa, že rozšířené pojetí bezpečnosti je výsledkem konce studené války, sice dává smysl, ale není přesná.

Tradiční vojensko-politické pojetí bezpečnosti, jehož nositelem byla především tzv. realistická škola v rámci mezinárodních vztahů, se téměř výlučně vztahovalo

⁴ Buzan, B. 1997, s. 11.

⁵ Møller, B. 2000a.

⁶ Buzan, B.; Wæver, O.; Wilde, J. de 1998, s. 5–7.

⁷ Jeremy Rifkin, přednáška v Karolinu, Praha, 8. září 2005.

ke státu. Tento přístup se do značné míry kryje s pojmem „národní bezpečnosti“, která sice sugeruje spíše vazbu na národ, ve skutečnosti se však obvykle míní právě bezpečnost státu. („Nation“ v anglosaském významu politického národa, nositele státnosti.)

Hypotetickým přirozeným stavem moderního národního státu je rivalita vůči ostatním státům, vzájemně soupeřícím v anarchickém prostoru. Pokud se zrovna neválčí, bezpečnost spočívá v zachování statu quo, a to formou rovnováhy sil. Během studené války, kdy se rivalita omezila na dva bloky, se tato rovnováha realizovala v podobě nukleárního odstrašování. Reakcí na tuto situaci „stability v provizoriu“, pro všechny aktéry značně vyčerpávající, se stal koncept „společné“ („common“) či „kooperativní“ bezpečnosti („cooperative“ security). Hrozba fatálního válečného konfliktu mezi Západem a Východem se (zvláště po nástupu M. Gorbačova) prakticky utlumila.

Oproti „společné bezpečnosti“, jejímiž aktéry i referenčními objekty zůstávají jednotlivé státy (či aliance), lze jako kvalitativně další stupeň vnímat koncept „kolektivní bezpečnosti“. V jejím rámci státy odevzdávají část svých pravomocí na systémově vyšší úroveň, a sice do rukou mezinárodních organizací. Po skončení studené války však stále častěji dochází k tomu, že mezinárodní či nadnárodní organizace (OSN, NATO, OBSE) řeší konflikty nikoli mezi státy, ale uvnitř států, v nichž zuří občanské války, povstání a násilí mezi různými skupinami obyvatelstva. Dalším referenčním objektem se tedy stávají různé skupiny či společenství definovaná etnicky či nábožensky, která však nejsou totožná se státem.

Otázky bezpečnosti v úzce vojensko-mocenském pojetí začaly v očích západní veřejnosti ztrácet naléhavost také s tím, jak od 70. let docházelo – nejprve na Západě – ke změnám ve vztahu společnosti a ozbrojených sil. Díky stále dokonalejším zbrojním technologiím a hlavně obrovské kumulaci nukleárních zbraní bylo zřejmé, že armády se mohou začít profesionalizovat a stále větší část populace se může vyhnout jakémukoli styku s vojenským sektorem.⁸

Jednu z prvních fází procesu „rozšiřování“ odráží proměna bezpečnostní terminologie. Od 70. a 80. let se v ní postupně objevovala vedle vojenských hrozeb i celá škála hrozeb „nevojenských“.⁹ Už samotné výrazy jasně vypovídají, že za přirozenou a primární byla stále považována vojenská bezpečnost, nevojenská za druhotnou a odvozenou.

ROZPOUŠTĚNÍ VNĚJŠÍ A VNITŘNÍ BEZPEČNOSTÍ

Toto dělení bylo ve své striktní podobě zcela přirozené v éře suverénních národních (či teritoriálních) států. Vnější hrozbu pro ně představovaly v zásadě jiné národní státy, „řádově“ rovnocenné, byť praktickou silou třeba nesouměřitelné. Nepřítel disponoval přibližně tím samým spektrem nástrojů a schopností, bylo

⁸ Shaw, M. 1991.

⁹ Srov. např. Radvan, E. 2004.

zřejmé, kde všude a z čeho všeho může vzejít ohrožení. Vnitřní bezpečnost se potom vztahovala na skutečně „domácí“ jevy, vzešlé i působící zevnitř – od ohrožení ústavního pořádku přes veškerou trestnou činnost až po přírodní katastrofy.

Tuto hranici, platnou ve stabilním světě, zásadně narušují tzv. asymetrické hrozby, které sice samy o sobě nejsou ničím novým, ale nastolují novou situaci, jestliže se zároveň proměňuje role a vliv národního státu. Zvláště patrné je to v souvislosti se současným terorismem. Ten je hrozbou jak z hlediska zahraniční a obranné politiky, tak z hlediska vnitřní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví a záchranných služeb. Orgány národního státu jsou postaveny před dvojitý výzvu: „internalizovat“ to, co bylo dosud vnímáno jako vnější, mezinárodní, zahraniční, a naopak „externalizovat“ to, co se dosud řešilo vlastními silami na vlastním hřišti.

POLITICKÝ ROZMĚR BEZPEČNOSTI

Základním referenčním objektem je v tomto sektoru stát, a hrozby směřují tradičně zvenku proti jeho suverenitě. Postupně však můžeme za referenční objekty považovat také subjekty mezinárodní či nadnárodní povahy, například Evropskou unii. Hrozby zde směřují proti jejich soudržnosti a fungování, jejich normám, pravidlům a institucím.

Kromě mezinárodní úrovně je třeba zmínit i úroveň vnitrostátní, vztah mezi občany a státem. Stát sám a jeho politika se v případě různých diktatur a totalitních režimů běžně stává děsivou hrozbou pro své občany – jako tomu bylo v nacistickém Německu, stalinistickém SSSR či v komunistickém Československu 50. let. Stejně vážné jsou dnes problémy „slabých“ či „rozvrácených“ států, kde naopak autorita a moc chybí. Ozbrojené násilí, zločin a občanské války uvnitř těchto států si už dlouho žádají mnohem vyšší počty obětí než klasické války mezi státy.

Demokracie má z bezpečnostního hlediska klíčový význam, neboť demokratické státy, a zvláště jejich uskupení, jsou zřetelně mírotvorným prvkem. Což ale neznamená, že „demokratizace“ za každou cenu a třeba i násilím nemůže mít naopak devastující bezpečnostní důsledky.

EKONOMICKÁ BEZPEČNOST

V případě ekonomické bezpečnosti, resp. ekonomického rozměru bezpečnosti, je nutno postupovat obezřetně, neboť hrozí zaměňování hned několika významů. Pokud se na věc díváme tradiční optikou, jsou předmětem zájmu ekonomické podmínky obrany státu, jeho schopnost budovat a mobilizovat kapacity potřebné k zajištění bezpečnosti proti vnějším či vnitřním protivníkům. Hlavním problémem v tomto pojetí je nalézt rovnováhu mezi čerpáním ekonomických zdrojů pro potřeby obrany, a potřebami ekonomiky, kterou taková militarizace dlouhodobě nutně poškozují.

Dalším možným pojetím je odolnost referenčního objektu (primárně opět státu) vůči hrozbám ryze ekonomického, strukturálního charakteru. To znamená, že kromě přežití obyvatelstva a státu, jež se rozumí samo sebou, jsou chráněnou hodnotou ekonomické zájmy. Jako obranu lze aplikovat tři přístupy:

- autarkii neboli úplnou soběstačnost, která se snaží rizika eliminovat;
- diverzifikaci zdrojů i odbytu, která má riziko snížit „rozptylem“;
- vzájemnou závislost, provázanost a integraci s jinými aktéry, která riziko snižuje sdílením.

Existuje i další, zásadně širší pohled. Namísto referenčního objektu v něm dokonce může být dosazen nikoli některý z aktérů (stát, mezinárodní organizace, firma či rodina), nýbrž ekonomický řád a jeho fungování samo o sobě. Hrozbou jsou potom strukturální poruchy a dysfunkce tržního hospodářství, které mohou spouštět klasické vojensko-politické bezpečnostní problémy. Hlavními atributy ekonomické bezpečnosti je přístup ke zdrojům a surovinám (ropa, voda), měnová a finanční stabilita, konkurenceschopnost a výkonnost nutná k zajištění bezpečnostních kapacit a sociální soudržnosti; z globálního pohledu pak stabilita finančních trhů a absence hospodářské krize globálního rozsahu.

Základní potíže této dimenze spočívá v povaze liberálního tržního hospodářství, které implicitně počítá s nejistotou a zranitelností aktérů tržních vztahů. Subjekty se nejen nemohou, ale ani nemají cítit jistě či bezpečně, pokud má ekonomika dosahovat optimálního výkonu. Nikdo nemá zajištěno přežití, a pokud ano, jedná se o poruchu trhu a zdroj neefektivity. Je otázkou, zda tento přístup obstojí i z hlediska principů udržitelného rozvoje.

Do bezpečnostní agendy se obvykle ani obsahem, v češtině ani názvem neřadí sociální zabezpečení („social security“). Lze je však vnímat jako součást ekonomické bezpečnosti státu a společnosti, jako nástroj k udržení stability a smíru, a tedy k odvrácení hrozících politických konfliktů.¹⁰

Z historického hlediska je zřejmé, že ekonomické zájmy se odjakživa týkaly jádra toho, co daný referenční objekt považuje za svou bezpečnost, ať se jedná o stát, kolektiv či jednotlivce. Ohrožení majetku, zisku a prosperity je pro lidi, firmy i státy často stejně děsivé, jako ohrožení samotného života či existence. Nové je vtažení ekonomických témat v globálním kontextu do tradičního bezpečnostního diskurzu po bok, či dokonce namísto vojensko-strategických otázek.

ENVIRONMENTÁLNÍ BEZPEČNOST

S environmentálním rozměrem bezpečnosti je to podobně složité. Když pomíneme malthusiánské počátky, životní prostředí a jeho udržitelnost se staly bezpečnostním tématem v 70. a 80. letech, kdy se definitivně vyjevilo poškození přírody a životního prostředí v globálním měřítku, a stejně zřejmou se stala neudržitelnost dosavadního modelu tržní ekonomiky a západní civilizace samé.

¹⁰ Zeman, P. (ed.) 2003, s. 23–25.

Referenčními objekty mohou být tradičně státy, ohrožené nedostatkem zdrojů, šířením pouští, zvedáním hladiny oceánů, a analogicky také různá společenství a samotní lidé jako jednotlivci. Toto antropocentrické pojetí je zcela legitimní i proto, že hrozby plynoucí z degradace životního prostředí se mohou snadno proměnit v hrozby klasické úzké bezpečnosti – války, násilí, rozvrat.

Radikálněji rozšířené pojetí přichází s něčím úplně novým – biocentrickým přístupem. V jeho logice se referenčním objektem mohou stát jednotlivé živočišné a rostlinné druhy, dále hlavně biotopy a ekosystémy, na nejvyšší úrovni potom biosféra jako celek, kdy jde o zachování života na Zemi včetně lidské civilizace.

Potíž nastává podobně jako u ekonomické bezpečnosti s mírou ohrožení: zda přiznávat status bezpečnostního problému pouze pokud jde o přežití dotyčného referenčního objektu, zda trvat jen na antropocentrické perspektivě, anebo zda bezpečnost vnímat jako žádoucí či udržitelný stav ekosystémů.

Tuto dvojznačnost lze ukázat na příkladu z české bezpečnostní terminologie. Nikde není řečeno, zda do sféry environmentální bezpečnosti patří pouze jevy ohrožující životní prostředí (ekologické katastrofy či průmyslové havárie, obvykle způsobené člověkem), anebo zda by do této kategorie měly patřit i neintencionální hrozby, jež vnímáme jako primárně způsobené spíše přírodou než člověkem a které ohrožují hlavně lidi, společnost či stát; tedy povodně, hurikány a jiné živelní pohromy. Hypoteticky tam může patřit vše, neboť do důsledku vzato, veškerá poškození přírody a životního prostředí nakonec nějak poškodí člověka.

Environmentální bezpečnost tedy vždy souvisí s tím, zda je vztah lidské civilizace ke konkrétním ekosystémům a biosféře jako celku skutečně udržitelný.¹¹

SPOLEČENSKÁ BEZPEČNOST

Výraz „societal security“ lze rozklíčovat ze dvou úhlů: a) podle typu referenčního objektu; b) podle obsahu či povahy hrozeb. V tomto pojmu se setkávají oba směry „rozšiřování“. Jednak reaguje na fakt, že referenčním objektem nadále nemůže být pouze stát jako takový. Přinejmenším z toho důvodu, že velké množství současných států nelze ztotožnit se společností; vždy existují skupiny, jejichž identita není primárně vázána na identitu dotyčného státu. Tyto skupiny a společenství je nutno pojímat nejen jako referenční objekt, ale také jako aktéry bezpečnosti.

Jiné vymezení spočívá v obsahu společenské bezpečnosti. Hodnotou, jež může být ohrožena a jež tedy vyžaduje ochranu, bývá identita daného společenství, národa či vyznání. Škála konkrétních problémů, které mohou získat bezpečnostní status, je široká: nekontrolovatelný růst populací a nedostatek zdrojů, masová migrace (v případě bohatého Severu masová imigrace), nacionalismus a jím vyvolané konflikty, jiné ekonomické a kulturní důsledky globalizace.

Podobně jako u environmentálních a ekonomických hrozeb i zde hrozí, že

¹¹ Zeman, P. (ed.) 2003, s. 26–28.

problémy se mohou transponovat do polohy klasických politických a následně vojenských konfliktů mezi státy.

Zároveň v této sféře stejně jako u předchozích sektorů či dimenzí bezpečnosti nastává problém, jak vysoko je práh – zda se musí jednat o existenční ohrožení dané entity, anebo zda je bezpečnostní hrozbou už ohrožení životního stylu, norem, zvyků, kultury. Spojování bezpečnosti s identitou může být za jistých okolností naprosto zavádějící a scestné – vždyť identita jakéhokoli subjektu se utváří a vyjevuje jedinečně a pouze ve styku, ba spíše v konfrontaci s identitami jinými, a s mnoha vnějšími faktory, které tu identitu posouvají, mění. Je samozřejmé, že vše nové a cizí bývá lidmi a skupinami vnímáno spíše jako hrozba a nebezpečí než jako faktor vývoje.

DALŠÍ SEKTORY BEZPEČNOSTI

Kromě představených pěti sektorů tzv. kodaňské školy se dnešní akademická i zcela praktická debata točí také kolem dalších, respektive jinak vymezených kategorií bezpečnosti. Pozornost strhávají především s ohledem na aktuální události ve světě. Konkrétně se jedná například o tyto typy či oblasti:

- Energetická a zdrojová či surovinová bezpečnost – skutečně aktuální a mediálně vděčné téma, obvykle v souvislostech s obavami z vyčerpání fosilních surovin, zvláště ropy, dále s politickou a bezpečnostní nestabilitou v regionech, kde se tyto suroviny těží a kudy se transportují. Kromě paliv se stále častěji předmětem zájmu stává pitná voda.
- Technologická a infrastrukturní bezpečnost – tato široká a různě uchopitelná tematika se objevuje zvláště v souvislosti s hrozbou teroristických útoků a přírodních katastrof. Je příbuzná energetické bezpečnosti (ochrana rozvodných sítí). Nejčastěji se týká tzv. kritické infrastruktury a informačních a komunikačních technologií (ICT) obecně.
- Kulturní bezpečnost – zde jsme na tenkém ledu, neboť tato kategorie se v odborném diskurzu zatím neuchytila. Její obsah je však všudypřítomný. Bezpečnostní status stále výrazněji získávají problémy plynoucí ze soužití či dotyku různých kultur. Předmětem ohrožení se stává identita aktérů. Napětí v této oblasti lze vnímat jako potenciální zdroj konfliktů různé úrovně a intenzity.

Z analytického hlediska by bylo bezesporu možné tyto další druhy a oblasti bezpečnosti zařadit do stávajících typologií (energetická a surovinová jako součást ekonomické a environmentální bezpečnosti, kulturní jako součást společenské bezpečnosti). Z hlediska praktické bezpečnostní politiky to však není ani nutné, ani příliš užitečné.

GLOBALNÍ BEZPEČNOST

Při značném zjednodušení můžeme globální bezpečnost schematicky „umístit“ na několik „os“ rozšiřování zároveň. Kromě specifické povahy hrozeb a specifického referenčního objektu se nabízí také rozšiřování záběru bezpečnosti v zeměpisném, teritoriálním smyslu.

Klasická vnitřní bezpečnost národního státu je víceméně omezená na domácí teritorium a vnější se zabývá přilehlým prostorem, odkud může přijít napadení. Čím mocnější a větší stát, tím rozsáhlejší je toto zájmové teritorium – a pro supervelmoci bylo vždy planetárního rozměru.

Jenže globální rozměr dnes má bezpečnost všech států, velkých i malých. Obrovská propojenost a provázanost relativizuje veškeré vzdálenosti, takže jevy na druhé straně světa se mohou téměř v reálném čase proměnit v ohrožení „tady a teď“.

Kvalitativně novou situaci však představuje fakt, že globalizovaný prostor už není jen vnějším prostředím pro státy a jejich aliance, nýbrž se stává substancí sám o sobě; globální systém (byť se o jeho existenci a povaze vedou spory) se stává referenčním objektem svého druhu – podobně jako již uvedený celoplanetární ekosystém či globální ekonomický řád.

„VELKÁ“ VERSUS „INDIVIDUÁLNÍ“ BEZPEČNOST

Rozšiřování pojetí bezpečnosti v podobě, kterou zformulovala tzv. kodaňská škola (okolo B. Buzana), se anglicky nazývá „widening“ a nastoluje „novou“ či „širší“ bezpečnostní agendu. S kategoriemi, které tento model používá, nelze v žádném případě zacházet čistě schematicky nebo mechanicky. Jak sektory, tak referenční objekty jsou typologie svého druhu a nelze předpokládat, že jejich vynesím na osy vyjde jakási univerzální matice. Celý přístup kodaňské školy (s výjimkou teorie sekuritizace) zůstává zakotven ve sféře „velké“ bezpečnosti jako hry velkých aktérů: států, aliancí, nebo alespoň formálně institucionalizovaných kolektivních entit. Jeho metodický kolektivismus, vzešlý z mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií, se v zásadě míjí s bezpečností, jak jí rozumí obyčejný člověk a široká veřejnost – tedy jako s individuálním rozměrem každodenního života.

OTAZNÍKY NAD ŠÍŘÍ A ZÁBĚREM POJMU BEZPEČNOST

Teprve v posledních dvou desetiletích začíná celá sféra expertního a vědeckého bezpečnostního diskurzu vnímat běžný hovorový význam slova bezpečnost, jak mu rozumí a jak jej dennodenně používají obyčejní lidé. Vzhledem k propasti, která mezi oběma významy stále ční, bude třeba zastavit se nad některými atributy samotného slova, nad pojmem samým.

Slova „bezpečnost“ a „bezpečí“ vznikla z výrazu „bez péče“ neboli bez starostí, bez potíží. Totožný vznik a význam je uváděn i u latinského „securitas“. Moderní

česká definice pojímá bezpečnost jako stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro referenční objekt a jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat.¹²

Vymezení slova bezpečnost, a to jak v odborném, tak hovorovém významu, je obvykle negativní. Převažuje v něm důraz na nepřítomnost a potlačení hrozeb, nebezpečí či rizik (a z nich plynoucího strachu). Dnes se setkáváme také s pokusy o pozitivní vymezení bezpečnosti. Tento přístup, zastoupený především na poli „human security“, vytyčuje hodnoty a práva, jež by měla být garantována každému člověku.¹³

Právě pozitivní vymezení poukazuje na hlavní úskalí rozšiřování bezpečnostní agendy: Kde je hranice, která vymezuje bezpečnostní problémy od problémů ostatních; kde je práh, jehož překročením se hrozba stává hrozbou bezpečnostní? Za jakých podmínek nějaká skutečnost nabývá bezpečnostní rozměr, co je k tomu předpokladem? Jak se z politických, ekonomických, ekologických, sociálních, zdravotních, rodinných či pracovních problémů stává otázka bezpečnosti pro dotyčný subjekt? A kdy naopak o bezpečnosti mluvit nelze?

Jestliže zacházíme s pojmy problém, ohrožení či nebezpečí, rozhodně tím nutně nevstupujeme do sféry bezpečnosti. Pokud bychom totiž na takovou logiku přistoupili, stalo by se součástí bezpečnostní problematiky či agendy – a následně úkolem pro bezpečnostní politiku – prakticky úplně cokoli, co považujeme za nežádoucí, za překážku, co je nám nepříjemné. Není sporu o tom, že bezpečnost pojatá jako absence všech možných problémů je v praxi naprosto nepoužitelná.¹⁴ S jednou významnou výjimkou – pojišťovnictvím, které pracuje s riziky podle kvantitativních ukazatelů, zatímco kvalitativní práh bezpečnosti a nebezpečnosti (proti čemu se pojistit a proti čemu nikoli) nechává na vůli klienta.

Pochybnosti vyvstávají při srovnání s koncepty kvality života. Předmětem jejich zkoumání je „well-being“ neboli celkové blaho jednotlivce, nahlížené integrovaným a celostním přístupem k životním podmínkám; dokonce i zdraví je definováno jako stav úplné tělesného, duševního a sociálního blaha.¹⁵

Pokud hypoteticky rozšíříme pozitivní vymezení bezpečnosti na „well-being“ člověka, států a lidstva, dojde k tomu, že „bezpečnostní opatření“ a „bezpečnostní politika“ budou zcela totožné s jakýmkoli „opatřeními“ v rámci jakékoliv „politiky“. Nebude existovat žádná jiná než „bezpečnostní politika“, a ta bude tak široká, že prostoupí všechny veřejné politiky, které se zabývají problémy lidského a společenského života. Bezpečnost se stane synonymem univerzálního dobra všehomíru, k němuž má vše směřovat.¹⁶

¹² Zeman, P. (ed.) 2003, s. 13.

¹³ Srov. Stejskal, J. 2005; dále např. Bayles, A. 2003; Speeter, G. 2001.

¹⁴ Møller, B. 2000a.

¹⁵ Tyto přístupy rozvíjí především UNDP se svým „Indexem lidského rozvoje“; Světová zdravotnická organizace (WHO) uvádí svoji definici zdraví na: <http://www.who.int/about/en/>; srov. např. Monitoring quality of life in Europe, 2003.

¹⁶ Buzan, B. 1997, s. 11.

Nabízejí se však životaschopnější řešení. V tradičnějším pojetí mezinárodních vztahů, ale také v přístupu kodaňské školy a následně v některých formulacích „human security“, se bezpečnost vztahuje k existenčním hrozbám vůči danému referenčnímu objektu. Prahem, který definuje bezpečnost, není ohrožení harmonického a všestranně zajištěného blahobytu subjektu, nýbrž jeho přežití, zachování podstatných znaků a funkcí, ochrana životních hodnot a zájmů.¹⁷ Bezpečnost referenčního objektu je v sázce, pokud hrozí mimořádné nebezpečí, jež se dotýká jeho „vitálního jádra“. Kvalita života je tedy relevantním měřítkem, ovšem za bezpečnostní hrozby jsou pokládány jen ty, které ohrožují existenční podmínky, hodnoty a zájmy.¹⁸

Tento přístup lze ilustrovat na příkladu těch šťastných zemí, které žijí v trvalém míru a ve zcela bezpečných regionech. Vojenské otázky a působení ozbrojených sil – bezpečnostní téma par excellence – v jejich případě téměř zcela ztrácejí bezpečnostní kontext; bezpečnost země a jejích občanů závisí na zcela jiných okolnostech než na aktuální vojenské síle a jejím použití.¹⁹ (Je otázkou, do jaké míry tuto uvolněnou vazbu znovu utuží mezinárodní terorismus a boj proti němu.)

Kompromisní řešení mezi úzkým a širokým oprávněním k tomu, aby jevy dostaly „nálepkou“ bezpečnostního statusu, nabízí dělení na „tvrdou“ a „měkkou“ bezpečnost („hard“ – „soft“ security). Jedná se stále o totéž rozšíření od důrazu na vojenské hrozby pro stát (národní bezpečnost) k porozumění pro různá nevojenská ohrožení různých aktérů na různých úrovních (bezpečnost lidí a společenství vůči hrozbám ekonomického, sociálního, ekologického a kulturního rázu).²⁰

S využitím těchto dvou zjednodušených kategorií navrhuje P. Zeman „hierarchizaci“ bezpečnosti.²¹ V analogii k psychologickému modelu potřeb jednotlivce nabízí model, který podle kritérií kvality života řadí její úrovně od existenčně – a tedy bezpečnostně – nejnaléhavějších přes méně naléhavé a méně ohrožující až po rovinu zcela zbytných hodnot a zájmů, jejichž ohrožení není hrozbou ve smyslu bezpečnosti daného referenčního objektu.

¹⁷ Buzan, B. 1997, s. 13; Møller, B. 2000a; Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998, s. 21–22.

¹⁸ Srov. Stejskal, J. 2005; Hagelin, B.; Sköns, E. 2003.

¹⁹ Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998, s. 22.

²⁰ Zeman, P. (ed.) 2003, s. 12.

²¹ Zeman, P. 2005. Nepublikovaný studijní text pro Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK.

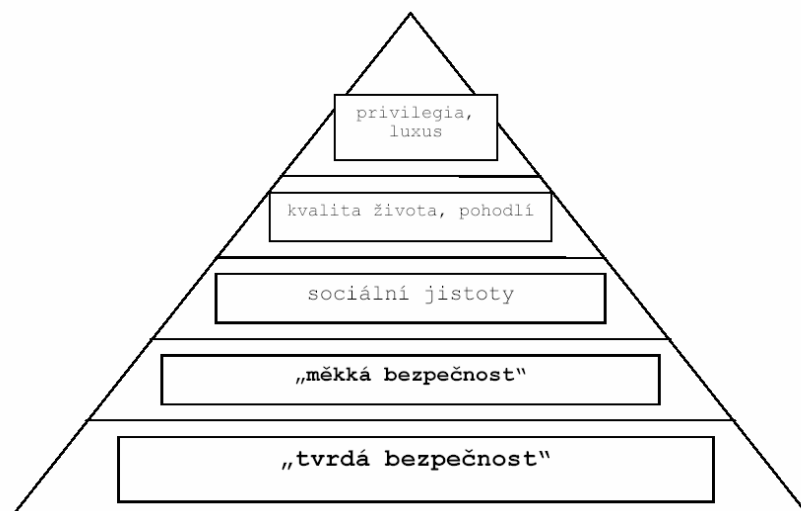

Schéma převzato z textu P. Zemana, 2005.

Dokud není uspokojena potřeba na nižší úrovni, není účelné aspirovat na úroveň vyšší. V tom panuje shoda s požadavky z pozic „human security“: nelze lidem nabízet sociální zabezpečení, dokud jsou zabíjeni, trpí hladem a živoří v uprchlických táborech.

SEKURITIZACE JAKO KONSTRUKCE BEZPEČNOSTI

Příliš benevolentní definice a velkorysé otevírání bezpečnostní agendy mohou snadno sklouznout k bezbřehosti v situaci, kdy nás zajímá, co považovat za legitimní bezpečnostní problém vyžadující opatření v rámci bezpečnostní politiky. Patrně největší překážkou při řešení dilematu „co ano a co už ne“ budou samy definice bezpečnosti kladené a priori, s ambicí podat výčet témat, hrozeb, dimenzí a aktérů.

Teorie sekuritizace, rozvinutá především kodaňskou školou, naproti tomu nabízí relativně jednoduchou metodu, která ctí reálný život a s jejímiž nástroji lze pochopit mechanismus vzniku bezpečnostních problémů a stále se obnovující rozhraní mezi bezpečnostní agendou a problémy jiného druhu. Jejím zárodkem bylo už v 60. letech zformulované dělení bezpečnosti na objektivní, jejíž mírou je nepřítomnost hrozeb vůči nabytým hodnotám, a subjektivní, neboli nepřítomnost obav z napadení těchto hodnot.²² Bylo to vlastně první rozšíření konceptu bezpečnosti, který nově zajímají nejen reálné, objektivní a hmatatelné jevy, ale i vnímání rizik, strach či sebedůvěra aktérů.

Odtud je blízko ke zjištění, že bezpečnost sama o sobě není ani tak „stav“, jako spíše „proces“ – zvláštní způsob myšlení a nazývání věcí a zvláštní poloha politiky zároveň. Tento pohled na bezpečnost je odvozen z obecné teorie konstruktivismu

²² Møller, B. 2000a.

ve společenských vědách. Sledované jevy nepovažuje za „pozitivně“ či objektivně dané skutečnosti, nýbrž za výsledek interakce zapojených subjektů; navíc se jedná o výsledek v podobě myšlenky, promluvy. Bezpečnost je tedy svou povahou „intersubjektivní“ a realizuje se jako specifický způsob řeči. Zvláštním typem politiky je bezpečnost v tom smyslu, že překračuje meze běžného provozu a svým odkazem na existenční ohrožení žádá a umožňuje použití mimořádných prostředků a opatření.

Sekuritizace potom znamená samotný proces, jak je určité téma ve veřejném prostoru uchopeno příslušným sekuritizačním aktérem či aktéry (politickým či názorovým vůdcem nebo skupinou), ti jej příslušnými jazykovými prostředky prezentují navenek jako existenční hrozbu pro nastolený referenční objekt, získají dostatečnou pozornost publika (veřejnosti) a nakonec dosáhnou toho, že veřejnost věc přijme jako ohrožení. Poté následuje akce s oprávněním překračovat obvyklé normy a standardy, neboť se pohybujeme ve sféře bezpečnosti.²³

Z hlediska veřejné politiky lze sekuritizaci chápat též jako extrémní rovinu formování veřejného zájmu. Nastolování agendy může probíhat v intenzitě od nuly přes politizaci (problém uznán jako problém veřejného zájmu) až po sekuritizaci (problém uznán jako bezpečnostní hrozba, a tedy jako motiv k akci).

Charakteristické jsou kromě známých referenčních objektů také vzájemně provázané pojmy „hodnota“ – „hrozba“ – „zranitelnost“. Hrozba je uchopitelná vždy teprve při vědomí hodnoty, která je v sázce. A reflexe vlastní zranitelnosti je podmínkou úspěšných opatření. Zranitelnost („vulnerability“) se stává novým rozměrem našeho života²⁴ a zároveň zvyšuje dynamiku pojetí bezpečnosti (nejsou některé hrozby jen domnělé, mohou nás skutečně zasáhnout?).

Narozdíl od představených schémat je sekuritizace analytickým nástrojem „rozšiřování“ konceptu bezpečnosti mimo jakékoli předem dané hranice. Předmětem sekuritizace se může stát hypoteticky cokoli, třeba i naprosto hloupý a nicotný problém. Rozhodující je úspěch tahu – zda je bezpečnostní status pro daný problém získán, či nikoli. Dosud se snad lze spolehnout na elementární zdravý cit veřejnosti. Vzhledem k mechanismům, jimiž sekuritizace reálně probíhá, je však úkolem politiků a bezpečnostních odborníků tento proces kontrolovat, odpovědně a zdrženlivě, ne jej živit a roztáčet.

Pokud lze říci, co je z pohledu společnosti žádoucí, pak je to za obvyklých podmínek rozhodně spíše proces „desekuritizace“ – tedy vtahování problémů do sféry běžně zvládané politiky.

POZNÁMKY O ZDRŽENLIVOSTI A „ROZŠÍŘENÉ“ BEZPEČNOSTNÍ POLITICE

Bezpečnostní politika – jako do praxe mířící soubor strategie, kapacit, opatření, zdrojů a nástrojů k hájení zájmů nositele – by měla odrážet, jak se rozumí pojmu bezpečnost. Tak jako jsou možná dvě souběžná vymezení (bezpečnost jako žádoucí

²³ Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998, s. 23–26; Buzan, B. 1997, s. 13–16.

²⁴ Jeremy Rifkin, přednáška v Karolinu, Praha, 8. září 2005.

stav či veřejné dobro, a bezpečnost jako proces, pohyb a interakce subjektů) a není nutné ulpět výlučně na jednom z nich, není také důvod ulpívat na nesmyslně redukcionistické a instrumentální představě, že bezpečnostní problematika se dělí na „obranu“ a „vnitro“.

Tento rádo by praktický pohled jen zamlžuje reálný stav, který volá po zapojení širšího okruhu aktérů a vhodných nástrojů. Nepromyšlené spojování bezpečnosti a priori se silovými a represivními složkami státu je reliktem minulosti a udržuje při životě konfliktní, silové a mocenské pojmání bezpečnostních otázek. Hypoteticky lze ovšem žít bezpečně třeba právě tam, kde armádu a policii nemají. Lidé jsou bezpeční tehdy, když není co a proč sekuritizovat.

Dalším reliktem minulosti je stále rozevřená propast mezi „velkou“ bezpečností z pohledu státu a státní politiky (třebaže zahrnuje občany) a „malou“ bezpečností, která trápí lidi. Překlenout tuto propast je úkolem pro aplikaci konceptu lidské bezpečnosti – zmapovat nejčastější a nejběžnější formy násilí, ztrát a křivd, které zasahují celé vrstvy české populace, včetně dětí a mládeže. V „Bezpečnostní strategii České republiky“ z roku 2003 sice lze najít zmínku téměř o všem, co rozšířené pojetí přineslo, ale bohužel je to tam pouze „napsáno“.

Další otázku vyvolává přístup kodaňské školy bezpečnostních studií, která bezpečnost kategoricky vztahuje k existenčním hrozbám a přežití aktérů, tedy k situacím silně mimořádným a vyhoceným. Bezpečnost vidí jako modus politiky v kritickém ohrožení. Praxe bezpečnostní politiky ale vykazuje také méně extrémní polohy. Vždyť bezpečnostní politika zcela jistě zahrnuje nejen nouzová opatření k odvrácení existenčních hrozeb,²⁵ ale i preventivní působení a hlavně širokou agendu normální každodenní práce, spojenou se zvládáním nízkoprahových hrozeb s vysokou pravděpodobností výskytu.

Sekuritizace nemusí být univerzálním klíčem k vymezení bezpečnostní politiky. Problémy, které jsou sekuritizovány, se stanou součástí bezpečnostní agendy. Opačně to však platit nemusí: nelze přece tvrdit, že co není předmětem procesu sekuritizace, nutně z této agendy vypadne. Vždyť v případě zemí jako Česká republika se většina bezpečnostní politiky odehrává v režimu běžné, zákonem stanovené agendy, realizuje se formou všedních, nikoli mimořádných opatření.

Přestože pokusy o univerzální komplexní model či teorii bezpečnosti jsou dost možná odsouzeny k utonutí ve vlastní bezbřehosti a nekonzistentnosti, na úrovni strategie pro bezpečnostní politiku bude mít snaha o široce založeny, komplexní a systémově provázaný přístup určitě smysl i v blízké budoucnosti.²⁶

²⁵ Buzan, B.; Waever, O.; Wilde, J. de 1998, s. 21–23.

²⁶ Zájem o takové pojetí naznačují např. články z německojazyčné odborné literatury i ohlas na strategický tah „Systém komplexního řízení bezpečnosti ČR“, vzniklý roku 2003 na půdě CESES FSV UK.

Bezpečnostní politika se z definice vyznačuje zaměřením na budoucnost.²⁷ Mezi úkoly, které to před ní staví, patří mimo jiné prosazovat, aby byla silněji vnímána provázanost mezi bezpečností a kvalitou života. Úplně novým a dosud opomíjeným úkolem je zapracování konceptu a kritérií bezpečnosti do principů udržitelného rozvoje.

²⁷ Lodgaard, S. 2000, čl. 27.

LITERATURA

- BALABÁN, M.; RAŠEK, A. *Systém komplexního řízení bezpečnosti*. In POTŮČEK, M. a kol. *Putování českou budoucností*. Praha: Gutenberg, 2003, s. 119–149.
- BAYLES, A. *Trends and Challenges in International Security*. In *SIPRI Yearbook 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Bezpečnostní strategie České republiky*. 2003.
- BUZAN, B.; WAEVER, O.; WILDE, J. de *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- BUZAN, B. *Rethinking Security after Cold War*. *Cooperation & Conflict*, 1997, vol. 32, no. 1, s. 5–28.
- HAGELIN, B.; SKÖNS, E. *The Military Sector in a Changing Context*. In *SIPRI Yearbook 2003*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- HENDRICKSON, D.; KARKOSZKA, A. *The Challenges of Security Sector Reform*. In *SIPRI Yearbook 2002*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Human Development Report 1994*. UNDP. Dostupné z <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/>
- LODGAARD, S. *Human Security: Concept and Operationalization*. 2000. Dostupné z http://www.upeace.org/documents/resources/report_lodgaard.doc
- MØLLER, B. *The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contraction*. COPRI Working Paper 26/2000, Copenhagen Peace Research Institute, 2000a.
- MØLLER, B. *National, Societal and Human Security. A General Discussion with a Case Study from the Balkans*. COPRI Working Paper 37/2000, Copenhagen Peace Research Institute, 2000b. Dostupné z http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/37-2000.doc
- Monitoring quality of life in Europe*. 2003. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Dostupné z <http://www.eurofound.eu.int/publications/files/EF02108EN.pdf>
- Our Global Neighbourhood: Report of the Commission on Global Governance*. New York: Oxford University Press, 1995 (česky: *Naše globální sousedství. Zpráva komise pro globální řízení*. Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1995.)
- RADVAN, E. *Problém bezpečnosti v politickém a etickém myšlení*. Brno: Centrum strategických studií, 2004.
- ROTHSCHILD, E. *What is security? Daedalus*, 1995, vol. 124, iss. 3, s. 53, 46.
-

SHAW, M. *Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth Century*. Philadelphia: Temple University Press, 1991.

SPEETER, G. *Redefining Security: A Budget for a New Generation*. 2001.
Dostupné z: <http://www.fpiif.org/pdf/vol6/09ifchild.pdf>

STEJSKAL, J. *Human Security v kontextu rozšířeného pojetí bezpečnosti*. In *Bezpečnostní budoucnost České republiky: Otázky, výzvy, problémy*. Praha: MO ČR – AVIS, 2005, s. 174–181.

ZEMAN, P. (ed.). *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: ÚSS VA, 2003.

ZEMAN, P. Nepublikovaná podkladová studie zpracovaná pro Středisko bezpečnostní politiky CESES FSV UK, 2005.

PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE / PRAGUE SOCIAL SCIENCE STUDIES**Veřejná politika a prognostika 2006 (CESES)**

- 001 Růst zkreslení HDP v prostředí transformace: implikace pro měření růstu a rozvoje české ekonomiky (Vladimír Benáček)
- 002 Kvalita českých vývozů a dovozů: kvantifikace pomocí vývoje jednotkových cen (Tereza Horáková)
- 003 Reálná konvergence České republiky k EU v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi (Ctirad Slavík)
- 004 Veřejná politika, veřejné rozpočty a strategické vládnutí (František Ochrana)
- 005 Public Sector Efficiency in the New EU Member States (Martin Gregor)
- 006 Dismantling Banking Socialism in the Czech Republic (Eva Kreuzbergová)
- 007 Shrnutí poznatku CESES o strategickém vládnutí v ČR (Antonín Rašek)
- 008 Analýza a vymezení problému ve veřejné politice (Arnošt Veselý)
- 009 Konceptuální základy strategického vládnutí (Martin Potůček)
- 010 Strategic Governance: Conceptual Foundations (Martin Potůček)
- 011 Etické aspekty analýzy a tvorby veřejné politiky (Hana Paterová)
- 012 Bezpečnostní prognózy a realita (Antonín Rašek a kol.)
- 013 Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050 (Miloš Balabán)
- 014 Teorie mnohačetných forem kapitálu (Arnošt Veselý)
- 015 Veřejná politika a Policy Analysis (Arnošt Veselý)
- 016 Determining Factors of Exports and Imports: A Synthesis of Explanatory Paradigms (Vladimír Benáček)
- 017 Determining Factors of Trade and Specialisation in Transition: Econometric Testing of the Czech Exports and Imports, 1993-2001 (Vladimír Benáček, Jan Ámos Víšek, Ladislav Prokop)
- 018 Analýza a evaluace hlavních přístupů k měření vládnutí ve světě (Martin Nekola)
- 019 Rozšířený koncept bezpečnosti a česká bezpečnostní praxe (Miloš Balabán)
- 020 Prognóza geopolitického vývoje světa v horizontu roku 2020 (Miloš Balabán)
- 021 Rozšiřování konceptu bezpečnosti (Libor Stejskal)

ROZŠIŘOVÁNÍ KONCEPTU BEZPEČNOSTI

Libor Stejskal

Edice PSSS

Veřejná politika a prognostika – PPF 021

Redakční rada

Vladimír Benáček

Petr Just

Miloš Balabán

Korektor

Blanka Pscheidtová

Vydavatel

FSV UK, Smetanovo nábřeží 6, Praha 1

Kontakt

veda@fsv.cuni.cz
